

Mapiranje malih i srednjih preduzeća u sektoru proizvodnje

Opšte informacije

Svrha ovog kratkog izveštaja jeste da pruži informacije o rezultatima postignutim tokom realizacije „Projekta za poboljšanje izvoza“ od strane Regionalne razvojne agencije (RRA-C) uz podršku od strane projekta Deutsche Gesellschaft für international Zusammenarbeit (GIZ) GmbH pod nazivom „Otvaranje radnih mesta putem promocije izvoza“. Izveštaj sadrži opšti pregled trenutne situacije u sektorima drvoprerađivačkom i metaloprerađivačkom, rezime tehničke pomoći dodeljene odabranim korisnicima od strane takozvanih „izvoznih mentora“ Regionalne razvojne agencije – Centar, kao i spisak malih i srednjih preduzeća u pet regiona Kosova.

Izazovi po drvopreradački i metaloprerađivački sektor

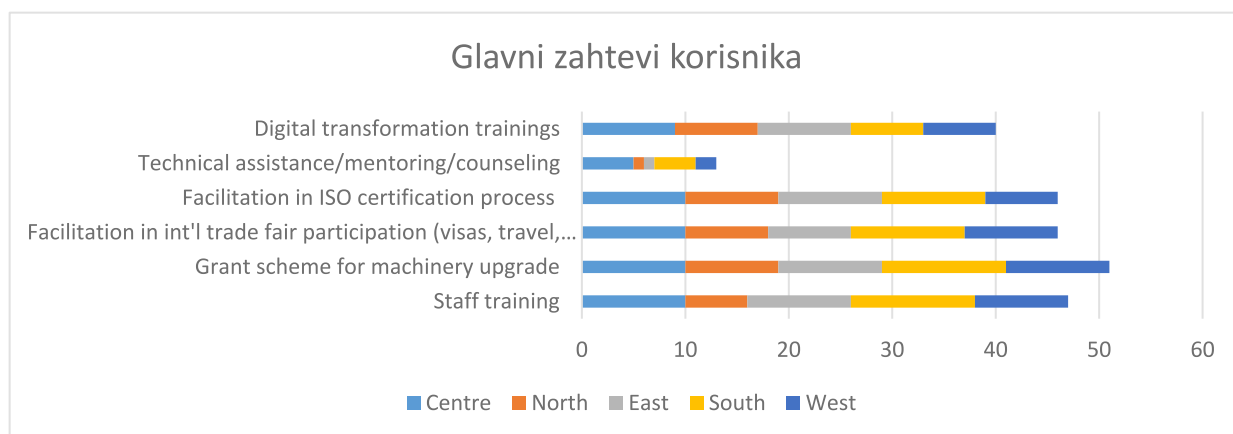
Prema Agenciji za ulaganje i podršku preduzećima na Kosovu (AUPPK), drvo prerađivački sektor na Kosovu se smatra jednim od najstrateškijih sektora sa velikim potencijalom za

Sizvor: RRA-C (2020). Kratki konačni izveštaj: Projekat za poboljšanje izvoza za proizvođače u drvoprerađivačkom i metaloprerađivačkom sektoru.

Grafikon se zasniva na pojedinačnim odgovorima 51 ispitanika iz privatnog sektora i naglašava sledeće:

- Šema dotacija za nadogradnju mašinerije ili za ulaganja je očito istaknutija od drugih zahteva. Skoro svi ispitanici su podržali ovu meru.
- Programi tehničke pomoći, mentorisanja i savetovanja su najmanje poželjni. Svi ostali segmenti: obuka u digitalnoj transformaciji, posredovanje u procesu ISO sertifikacije, učešće na međunarodnim sajmovima i stručno usavršavanje zaposlenih (od 76 do 90% ispitanika je podržalo ovu meru) se rangiraju relativno visoko, što predlaže da su ovi korisnici otvoreni za nadogradnju administrativnih i operativnih aspekata svog poslovanja, vidljivost kompanija preko marketinga, kao i proširenje tržišta.

Grafikon 1: Glavni zahtevi korisnika

razvoj. Međutim, najveća prepreka za izvoz su slaba efikasnost carina u tranzitnim zemljama i zemljama uvoznicama, visoke cene bankarskih garancija i zavisnost od političkih odnosa sa zemljama uvoznicama¹.

Metaloprerađivački sektor na Kosovu, zajedno sa rudnicima i rudarskim sektorom, ima najveći udeo BDP-a. Međutim, uprkos ulaganjima u proizvodnu tehnologiju i prostorije, ova industrija je još uvek u fazi konsolidacije i još uvek nije u stanju da postane potpuno konkurentna ili da izvozi na regionalna tržišta ili tržište EU².

Metaloprerađivačke i drvo prerađivačke kompanije su kao najvažnije za dalji rast i za razvoj svog poslovanja navele sledeće potrebe: šeme dotacija za ulaganje uglavnom u nadogradnju mašina, posredovanje u procesima ISO sertifikacije, posredovanje za učešće na međunarodnim sajmovima, obuke o digitalnim informacijama, tehnička pomoć i obuka zaposlenih. To bi moglo da doda vrednost primarnoj preradi drvenih i metalnih proizvoda i da donese veće prihode.

Opšti pregled trenutne situacije u sektorima drvoprerađivačkom i metaloprerađivačkom

Potrošnja nameštaja za domaćinstvo zavisi od nivoa dostupnog prihoda stanovništva. Trenutno, ekonomski uslovi i životni standard na Kosovu znače da ljudi smanjuju rashode domaćinstva i usredsređuju se na štednju. Međutim, u određenim regionima je povećanje zaposlenja i zarade dovelo do boljeg ekonomskog tržišta (RRA-C 2020: razgovori sa kompanijama).

Iako se stopa nezaposlenosti smanjuje, niske cene građevinskih radova i devalvacija kuća ukazuju na nestabilno ekonomsko tržište za nameštaj za domaćinstva (RRA-C 2020: razgovori sa kompanijama).

Potrošnja u glavnom gradu Prištini i okolini je viša zbog većeg tržišta i kupovne moći. Ovo čini Prištinu i njenu okolinu dobrom lokacijom za prodavce proizvoda od drveta i metala.

¹ Kosovo Investment and Enterprise Support Agency (KIESA). Sector Profile of Wood Processing Industry. <https://kiesa.rks-gov.net/desk/inc/media/5C393E89-F90A-43D6-9F4F-46BCF7B883F4.pdf>

² Kosovo Investment and Enterprise Support Agency (KIESA). Sector Profile of Metal Processing Industry. <https://kiesa.rks-gov.net/desk/inc/media/C36E2ABF-201E-4292-8497-62307E66EED3.pdf>

Trendovi

Kupovina lokalnog

Još jedan trend koji se povećava jeste kupovina lokalnih proizvoda. To se uglavnom vidi u industriji hrane. Međutim, kupovina lokalne robe, kao što su nameštaj i pokućstva, ali je takođe i u građevinskoj industriji nedavno viđen uzlazni trend.

Onlajn analiza proizvoda

Za klijente koji su stalno povezani, provera za onlajn kupovinu je jednostavno još jedna opcija, pre nego potpuno odvojen i zaseban medij. Onlajn informacije o proizvodima i svest je sveprisutna realnost gde kompanije pokušavaju da se reše posrednika i drugih troškova.

Ekološka proizvodnja

Sve se više koriste ekološke resurse i metode za proizvodnju nameštaja. Još jedan aspekt prelaska na zeleno je korišćenje starog i recikliranog nameštaja i njegova obnova. Neki lokalni proizvođači uzimaju ovo u obzir kada razmišljaju o drugim opcijama za dizajn i prodaju nameštaja.

Adding Functionality

Consumers are looking for innovative ways to save space and time by incorporating other items into their furniture. This trend has the potential to serve as an opportunity for variety and attract a more diverse group of buyers.

Poslovna strategije

Prema istraživanju tržišta sprovedenom od strane projekta, što su firme tehničke naprednije to su razvijenije njihove poslovne strategije. Ovo uključuje proširenje radnog prostora i ulaganje u mašine i druge tehnologije.

- ISO 14001 je međunarodno usaglašen standard koji utvrđuje uslove za sistem za upravljanje životnom sredinom. On pomaže organizacijama da poprave ekološki učinak putem efikasnog korišćenja resursa i smanjenja otpad, čime se kasnije stiče konkurentna prednost i poverenje aktera.
- ISO 45001 se usredsređuje na utvrđivanje i kontrolu rizika pre nego opasnosti, kako se trenutno zahteva u OHSAS 18001.
- ISO 45001 zahteva od organizacija da razmotre kako dobavljači i izvođači upravljaju svojim rizicima.
- U ISO 45001 su promenjeni neki osnovni koncepti, npr. uredbe o riziku, radnoj snazi i radnom mestu. Nekim kompanijama koje su prepoznate a koje su u sektoru metaloprerade objašnjena je i CE sertifikacija, što je oznaka sertifikacije koja navodi saglasnost sa standardima zdravlja, bezbednosti i zaštite životne sredine za proizvode prodavane u Evropskom ekonomskom području.
- ISO 9001:2015 smernice za procedure dokumentovanja informacija, kao i koristi, prepreke, dostupna rešenja na tržištu za onlajn alate i druge aplikacije razrađeno je tokom sesija mentorisanja.
- Sertifikacija međunarodnim sistemom upravljanja na osnovu ISO standarda, konkretno ISO 9001:2015 (sistem upravljanja kvalitetom), ISO 14001:2014 (sistem upravljanja životnom sredinom), OHSAS 18001:2007 / ISO 45001:2018 (zdravlje i bezbednost na radnom mestu) objašnjeni su i svakoj kompaniji su dostavljene dalje informacije/obrazovni materijal.

Rezime tehničke pomoći pružene odabranim korisnicima od strane izvoznih mentora

Tokom faze projekta za „Utvrdjivanje regulatornih i pitanja sertifikacije“, izvozni mentori su bili odgovorni da pruže odabranim kompanijama neposredno podučavanje i dalje materijale vezano za sertifikaciju, dokumentaciju, metodologije upravljanja, smernice za tarife, smernice o pakovanju, licencama i zaštićenim robnim markama, izvoznim procesima, carinskim procedurama, itd. Konkretno, kompanije su mentorisane za detaljne metodologije korišćene na međunarodnom nivou, za upravljanje dokumentima i dalju sertifikaciju upravljanja, tehničku sertifikaciju i sertifikaciju proizvoda.

Što se tiče sistema za upravljanje dokumentima, izvozni mentori su bili odgovorni za kratko objašnjenje ISO 9001, koji je definisan kao 'međunarodni standard koji navodi uslove za sistem upravljanja kvalitetom. Kompanije koriste ovaj standard da pokažu sposobnost da dosledno pružaju proizvode i usluge koje ispunjavaju regulatorne i uslove potrošača. U nastavku su dati neki ISO standardi koji se međunarodno koriste i koje su eksperti projekta objasnili kompanijama:

Primeri kompanija u pet regiona Kosova

Analiza trenutne situacije	Region centar
GreatWood je specijalizovan za dizajn domaćinstva, kuhinje i maloprodaju. GreatWood je renomirana kompanija u oblasti drvoprerade na Kosovu. Oni su poznati po obradi strukture sirovog drveta gde se sačuva izvorna tekstura kao glavna prednost njihovih proizvoda.	
PaintWorks je kompanija koja je usredsređena na obradu drveta na osnovu projekta. Oni rade sa čvrstim drvetom, šper pločama i furnirom sa širokom lepezom proizvoda. Paint Works ima veoma specijalizovanu klijentelu, uglavnom klijentelu bolje platežne moći. Kompanija je usredsređena na korišćenje proizvoda od drveta i tehnologije obrade najvišeg kvaliteta.	
Art Aluminium je kompanija koja je počela sa radom 2010. godine u industrijskoj zoni u Prištini. Njihovi pogoni se prostiru na površini od 15000 m ² . Njihov plan je da se prošire na evropsko tržište i da dobiju sertifikat za evropske uslove i standarde.	
Art Design je osnovan 1994 godine. Kompanija je osnovana kao porodična firma što i dalje jeste. Art Design je usredsređen na fabričku proizvodnju nameštaja od iverice i mešoviti drvenih struktura. Oni su nedavno uložili u novu proizvodnu liniju kojom će se poboljšati proces proizvodnje.	
Orendi LLC je usredsređen na specijalnu proizvodnju nameštaja o veštačkog i prirodnog drveta. Fokus je bio da se uloži u prepoznatljivost robne marke i korporativnog identiteta. Oni imaju ISO 9001 sertifikat i druge relevantne sertifikate.	
Dekoriti je kompanija za preradu drveta koja radi prema projektima i radi sa čvrstim drvetom, šper pločama i furnirima i ima širok asortiman proizvoda. Oni su trenutno u poslednoj fazi završetka centra za obuku. Kao kompanija imaju veliki potencijal za povećanje proizvodne linije i stepena izvoza.	
Limani Mobileri's kao glavnu aktivnost ima proizvodnju kancelarijskog nameštaja, kuhinja po narudžbini, ormana, spavaćih soba od drveta i iverice kao i ostalih proizvoda od iverice.	

Analiza trenutne situacije	Severni region
Era je mala drvoprerađivačka kompanija koja se nalazi na severu Kosova i ima potencijal da snabdeva sve 4 opštine naseljene srpskom etničkom zajednicom. Imajući u vidu trenutni tržišni udeo u opštinama na severu sa srpskom većinom, oni imaju značajan potencijal da se probiju na tržište južne Srbije a možda i u druge regionalne zemlje sa svojim proizvodima.	
Veli kompanija srednje veličine za drvoprerađivačku sa značajnim potencijalom za dalje proširenje i izvoz. Kompanija posluje na dve lokacije i ima značajan potencijal da poveća svoj tržišni udeo i da započne izvoz nameštaja u zemlje EU.	
Kontaktori je mala metaloprerađivačka kompanija specijalizovana za proizvodnju električnih kabina. Rukovodstvo kompanija razmatra realizaciju i sertifikaciju ISO 9001 i kupovinu novih mašina kao ključna ulaganja za obezbeđivanje doslednog rasta firme.	
Araf je mala metaloprerađivačka kompanija specijalizovana za proizvodnju metalnih konstrukcija.	
Mobilie je mala drvoprerađivačka kompanija sa potencijalom da proširi svoje proizvodne kapacitete i trenutni tržišni udeo na lokalnom i regionalnim tržištima. Glavni proizvod kompanije su drvene palete.	
Europa Company je kompanija srednje veličine specijalizovana za proizvodnju peleta. Trenutno je kompanija opremljena neophodnim mašinama za skladištenje, preradu i pakovanje peleta.	

Analiza trenutne situacije	Istočni region
Promobi Sh.p.k. je drvoperadivačka kompanija, prvenstveno usredsređena na proizvodnju nameštaja od drveta, kao što su kuhinje, stolice, trpezarijski stolovi, nameštaj za spavaće sobe, nameštaj za enterijer hotela, motela, restorana, kafića, itd.	
Metali i Ri Sh.p.k. je kompanija koja se bavi proizvodnjom, preradom i završenim nameštajem za škole i univerzitete (stolice i stolovi), nameštaj za druga poslovanja, kao što su restorani, kafići, kućni nameštaj, itd. uglavnom od metalnih materijala a ponekad i sa drvenim panelima. Kompanija ima potencijal da raste i širi se, ne samo na kosovu veći i za izvoz. Međutim, kompanija treba da preduzme neophodne mere za poboljšanje opšte organizacije, administracije i da poveća produktivnost.	
Xheti Dekor Shpk se bavi metaloprerađivačkim poslom, proizvodi i obrađuje široku lepezu proizvoda kao što su: metalna vrata za garaže, suncobrani, rukohvati za stolice, čelični profili i dekoracije, različite čelične dekoracije, ostale metalne profile za različite namene.	
Rinia Sh.p.k. je specijalizovana za proizvodnju nameštaja od drveta sa širokom lepezom proizvoda, kao što su kuhinje, stolovi za ručavanje, sofe, dnevne sobe, spavaće sobe, itd. Ima kapacitete za dalje širenje.	
Exim Metal je specijalizovan za dizajn, proizvodnju i ugradnju svih vrsta čeličnih konstrukcija širom Kosova. Kompanija posluje više od 15 godina i nudi inovativna rešenja od čelika.	

Analiza trenutne situacije	Južni region
Sylka Sh.p.k. kompanija je specijalizovana za proizvodnju metalnih mreža, talasastih crnih mreža i naboranih mreža od cinka sa integrisanom panel mrežom. Kompanija izvozi u Albaniju i Bugarsku i kontinuirano traži nove načine da se probije na evropsko tržište.	
Sinjalizimi je kompanija specijalizovana za proizvodnju metalnih konstrukcija, znakova i predmeta od metala.	
EKOPAK je kompanija specijalizovana za proizvodnju kontejnera i pakovanja od drveta.	
N.t.p. Frigo Toni je kompanija specijalizovana za proizvodnju ventilacionih sistema i frižidera.	
PRIMO HOME Sh.p.k. je kompanija specijalizovana za proizvodnju nameštaja, soba, kuhinja i kancelarijskog nameštaja.	
N.t.sh Muzbeg-F je kompanija specijalizovana za proizvodnju kancelarijskog nameštaja.	
JASIN Sh.p.k. je kompanija specijalizovana za preradu metala i proizvodnju industrijskih kuhinja.	

Analiza trenutne situacije	Zapadni region
AB- Coating Sh.p.k. proizvodi lamelirane žičane ograde, vrata i metalne konstrukcije, ogradu za terase, itd. Kompanija ima uspostavljen solidan sistem kvaliteta i stara se da njihovi proizvodi zadovoljavaju neophodni kvalitet i prerađuju sirove materijale delotvornim mašinama da bi se izbeglo traćenje materijala.	
Naser Kajtazaj B.I. - "Eurometal-N" proizvodi metalne proizvode kao što su: metalna vrata, ograde za stepeništa, ograde za dvorišta, čelični profili i dekoracije, različite čelične dekoracije i drugi metalni profili za različite namene.	
Hoti Group je kompanija srednje veličine specijalizovana za proizvodnju metalnih konstrukcija. Oni imaju potencijal da dalje prošire svoje proizvodne kapacitete i da započnu aktivnosti usmerene ka izvozu.	
Ar-En je mala drvoprerađivačka kompanija sa značajnim potencijalom za rast i izvoz. Ova kompanija je specijalizovana za dizajn i proizvodnju kuhinja, dizajn i proizvodnju nameštaja i enterijera za kafiće.	
Ideal Vokshi Sh.p.k. je kompanija specijalizovana za proizvodnju metalnih konstrukcija.	
Final Sh.p.k. je kompanija specijalizovana za proizvodnju nameštaja i preradu proizvoda od drveta.	
N.p.t. Metaliku Xhaxhi je kompanija specijalizovana za proizvodnju metalnih okvira za vrata i prozore.	

Objavljuje

Deutsche Gesellschaft für
 Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH
 Registrovane kancelarije u Bonu i Ešbornu, Nemačka

Otvaranje novih radnih mesta preko izvoza
 GIZ Office
 Ulica Gazmend Zajmi 80
 10 000 Priština/Kosovo
 Tel +381 (0) 38 233 002 507
 Fax +381 (0) 38 233 002 530
 giz-kosovo-buero@giz.de

Dizajn korica

Engjell Sokoli

Tekst

Fatos Hoxha

GIZ je odgovoran za sadržaj ove publikacije.

Za

Savezno ministarstvo za ekonomsku saradnju i razvoj
 (BMZ)

Datum

Mart 2021

Dizajn

MLE group sh.p.k